

Tomasz Jelonek

ORCID ID: 0000-0002-4771-0021

Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk

STARE I NOWE W MIKROTOPONIMII

Konceptualizacja lokalnej przestrzeni dokonana z perspektywy mieszkańców wsi potwierdza, że są oni baczni obserwatorami lokalnego środowiska przestrzennego. Wszystkie przemiany, które w nim dostrzegają, automatycznie niejako odzwierciedla ich polszczyzna mówiona. Można w niej dostrzec m.in. ocenę dawnych realiów kultury wiejskiej i postępu cywilizacyjnego. Świadczą o tym podane poniżej cytaty¹, por.

došuo do tego že budyňki gospodarskije iakije byuy |² iakije byuy zagospodarovane | no to tak | popšeraŭiane to ies | abo sobije ktož varštad zrobiu | abo garaže | abo to zostaŭo rozebrane || na fsi to sũm tero tyko p̕ieski iorki | takije ozdobne | nie kundle | p̕ieski sũm baržo šanovane | baržo še tym p̕ieskũm p̕ovoži | natoŕm̕ast ni ma žodnego z̕v̕iežyňća gospodarskigo | ni ma ter obũr staiŕni xlyvũf kurŕnikũf || na podvũrkax to ies tero kostka | eleganco vykostkovane | o | sũm iakieš kševy ŭozdobne | travŕniki || no dovŕniĩ krova vyjadũa na podvũrku | a žišeĩ še fšysko mašyňkũm goŕi | košarkũm

[mężczyzna, lat 74, Truskolasy];

teros to iuž na podvũrku ni gažiny nie čymo | v ogũle ni ma žodnyĩ gažiny | teroz nie šm̕ierži gnoĩm | kura nie byže po kostce p̕šeće paradovać | nasraũaby i zabružiũa | na podvũrkax terož ies čysto baržo | luže dbaiũm o to | maiũm ŭadne puoty s kl̕iŕk̕ieru a nie ze štaxyt | gr̕il stoi | ležak̕ i parasole | podvũrko čĩ projektand ŭžuŕžo

[mężczyzna, lat 80, Truskolasy].

Członkowie wiejskich mikrowspólnot, dokonując oceny zmieniającego się obrazu wsi, niejednokrotnie posługują się opozycją *stare – nowe*, którą szczególnie na podstawie wypowiedzi gwarowych analizowała m.in. Halina Pelcowa [zob. np.: 1999; 2007; 2008; 2009; 2016]. Antynomia ta jest nie tylko ważnym elementem wartościowania, ale również służy porządkowaniu rzeczywistości [Myszka 2016: 393]. Jej elementy są obecne

¹ Podane cytaty stanowią oryginalne wypowiedzi informatorów z obszaru gminy Wręczyca Wielka w powiecie kłobuckim. Zdecydowano się je zapisać fonetycznie, są one bowiem przykładem polszczyzny mówionej mieszkańców badanego regionu. Zawierają fonetyczne i leksykalne elementy gwarowe.

² Typy pauz w transkrypcji fonetycznej wprowadzono za Haliną Kurek [1979: 15–16].

zarówno w leksyce apelatywnej, jak i w ludowym systemie nazewniczym, np. w określeniach obiektów fizjograficznych. Otwartość systemu mikrotoponimicznego [por. Kornaszewski 1983: 25] sprawia, że nazewnictwo terenowe w sposób szczególny rejestruje wszelkie zmiany w rzeczywistości polskiej wsi.

Głównym celem niniejszego artykułu jest próba prezentacji tego, w jaki sposób opozycja *stare – nowe* realizuje się w mikrotoponimii. Ponadto przybliżono również funkcjonowanie wspomnianej wcześniej antynomii w świadomości mieszkańców wsi na tle przemian językowo-kulturowych obszarów wiejskich. Materiał badawczy stanowi 1014 nazw terenowych. Autor zgromadził je samodzielnie podczas badań dialektologicznych prowadzonych w latach 2011–2018 na obszarze 26 wsi³ wchodzących w skład gminy Wręczyca Wielka⁴. Wspomniany region administracyjnie podlega powiatowi kłobuckiemu mieszczącemu się na północy województwa śląskiego⁵. Język mieszkańców tego obszaru zalicza się do dialektu małopolskiego. W analizie – oprócz mikrotoponimów – wykorzystano również uzasadnienia nazwotwórcze poszczególnych nazw, które wskazali respondenci, czyli przedstawiciele średniego i najstarszego pokolenia mieszkańców gminy.

W niniejszym artykule za *nazwę terenową (mikrotoponim)* przyjęto, za Robertem Mrózkim [1990: 8], określenia niezamieszkałych – przynajmniej w fazie aktu nominacji – obiektów lądowych i wodnych, np.: pól, łąk, lasów, stawów. Ustalenie takich ram definicyjnych spowodowało, że w bazie mikrotoponimów badanego obszaru nie znalazły się na przykład nazwy: części wsi, przysiółków, osiedli, kolonii, które przez niektórych badaczy [zob. np.: Urbańczyk 1978: 192; Lubaś 1963: 196; Gołębiowska 1964: 5; Rzetelska-Feleszko 1993: 403] są zaliczane do mikrotoponimów. Szczegółowo różnice systemowe między tymi dwiema grupami nazw omówił m.in. Mrózek [2016: 22].

Ponieważ opozycja *stare – nowe* stanowi element wartościowania, bezpośrednio łączy się z problematyką językowego obrazu świata. W niniejszym artykule definicję *JOS* przyjęto za Jerzym Bartmińskim [2009: 12]. Ponadto w analizie mikrotoponimów wykorzystano również koncepcję *danych przyjęzycznych* wspomnianego badacza [zob. Bartmiński 2009: 14].

Na temat antynomii *stare – nowe* w toponomastyce powstało do tej pory kilka opracowań. Zagadnienie to w swoich pracach omówili m.in.: Mrózek [1990], Kwiryra Handke [2011], Danuta Bieńkowska i Elżbieta Umińska-Tytoń [2012], Ewa Oronowicz-Kida [2014], Myszką [2016].

³ Bieżeń, Borowe, Bór Zapilski, Brzezinki, Czarna Wieś, Długi Kąt, Golce, Grodzisko, Hutka, Jezioro, Kalej, Klepaczka, Kuleje, Nowa Szarlejka, Nowiny, Pierzchno, Piła Druga, Piła Pierwsza, Puszczew, Szarlejka, Truskolasy, Węglowice, Wręczyca Mała, Wręczyca Wielka, Wydra, Zamłyńie.

⁴ Na temat całej gminy i jej poszczególnych wsi ukazało się do tej pory kilka opracowań, zob. np.: Kała, Kędziora, Żerdzińska 2007; Krzykowski 2007; Kall, red. 2008; Pilecka, Roszak, Wrzesiński 2008; Jelonek 2013.

⁵ Przed zmianą podziału administracyjnego Polski, która nastąpiła 1 stycznia 1999 r., badany region należał do województwa częstochowskiego.

Analizując opozycję *stare* – *nowe* w nazewnictwie terenowym, trzeba zwrócić uwagę na to, że antynomia ta realizuje się w mikrotoponimii w różnych aspektach. Podstawowy z nich stanowi utrwalenie w nazwie członów *stary* lub *nowy*, co zdaniem Myszkii [2016: 397] „jest najprostszym i najoczywistszym sposobem sygnalizowania czasu w toponimii”. Potwierdzają to następujące określenia: **Stara Droga**, gw. *Staro Drůga*, **Stara Karczma**, gw. *Staro Karčma*, **Stara Kolejka**, gw. *Staro Kolyjka*, **Stara Kopalnia**, gw. *Staro Kuopalńa*, **Stara Łąka**, gw. *Staro Źůńka*, **Stare Drogi**, gw. *Stare Drůgi*, **Stare Łąki**, gw. *Stare Źůńki*, **Stare Place**, gw. *Stare Place*, **Stare Pole**, gw. *Stare Pole*, **Stary Dom**, gw. *Stary Dom*, **Nowa Droga**, gw. *Novo Drůga*, **Nowe Łąki**, gw. *Nove Źůńki*. We wspomnianych powyżej mikrotoponimach przeważają nazwy z leksemem *stary*. Służą one przede wszystkim do wyeksponowania „wieku obiektu”. Świadczą o tym informacje uzyskane od respondentów. Na przykład **Stara Droga**, gw. *Staro Drůga* to nazwa polnego traktu w Hutce, którego czasu wytyczenia nie pamiętają nawet najstarsi mieszkańcy badanej wsi, por.

bo pola byyy vyzy a drůga nůzy || doježžauo se do lasu | do půl tům drůgům || uůna to ošimžšũnt cyntymetrův nůzy byya | ona od zafše byya.

Z kolei **Stara Łąka**, gw. *Staro Źůńka* to określenie terenu zlokalizowanego na granicy Nowin i Kulej, który od pokoleń służył mieszkańcom badanego obszaru do wypasu zwierząt, por.

tam byya ta uůńka o- davien davna | ludnožž ne pozvalaua žeby ona zarosya | byya šeroka vjėlka | pasuo se na niy.

Nowa Droga, gw. *Novo Drůga* to nazwa nowo wytyczonych traktów w kilku miejscowościach badanej gminy. W Kulejach historia **Nowej Drogi**, gw. *Novyž Drůgi* przedstawia się następująco:

a potym to iešče Novo Drůga byya | onyž ne byyo | tyko iũm usypaľi || to byya drůga usypano žviryrm || počebne im byyo | od Kuleji do Xerp || Za Novũm Drůgům zrbĩľi kolyjke | ževo tyš tutej kužyl- i fšysko ryncne pxaľi kolebaĩmi po toray do Xerp | a žišej tu odkryńciš | tu či gruxa pšyieže | vyleje | tu ino porůvnož i vjėlce se narobiũ || ale casy.

Inny mikrotoponim, **Nowe Łąki**, gw. *Nove Źůńki* desygnuje we Wręcycy Małej nowo wytyczone łąki w lesie, por. *to byyy nove uůńki zrbĩũne v leše*. Nieco inny charakter ma nazwa **Stare Pole**, gw. *Stare Pole* funkcjonująca w polszczyźnie mówionej mieszkańców wsi Węglowice. W określeniu tym leksem *stary* wyróżnia obiekt, który był użytkowany jako pierwszy [por. Myszkia 2016: 298]. Potwierdzają to informacje uzyskane od respondentów, por.

to byyo pole ktũre iak pšyšľi tutej to byyo p̣yrshe pole ktũre tam zagospodarovaľi sbje | tam posažĩľi.

Na podstawie omówionych wcześniej nazw można stwierdzić, że w komunikacji mieszkańców wsi mikrotoponimy z leksemami *stary* lub *nowy* sygnalizują przede wszystkim czas powstania desygnatów, który wprowadza zróżnicowanie

obiektów. Niekiedy nazwy ze wspomnianymi określeniami tworzą opozycyjne pary, por. **Stara Droga**, gw. *Staro Drůga* i **Nowa Droga**, gw. *Novo Drůga*, **Stare Łąki**, gw. *Stare Źůňki* i **Nowe Łąki**, gw. *Novo Źůňki*. Wszystkie mikrotoponimy z tej grupy dokumentują nie tylko historyczną perspektywę kreatora toponimu, ale również wnikliwą znajomość dziejów „małej ojczyzny” mieszkańców badanego obszaru [Jelonek 2017: 221–222].

W zmieniającej się rzeczywistości językowo-kulturowej polskiej wsi wykładnikami *starego* i *nowego* w mikrotoponimii mogą być również inne leksemy. I tak kategoria *stare* jest realizowana przede wszystkim w nazwach, które przywodzą na pamięć dawny, rolniczy obraz wsi, por.: **Kacze Łąki**, gw. *Kače Źůňki*, **Kozia Górka**, gw. *Kuůžo Gůrka*, **Łazy**, gw. *Źazy*⁶, **Łąki Borowskie**, gw. *Źůňki Boroskie*, **Ług**, gw. *Źuk*⁷, **Owsiska**, gw. *Ofsiska*⁸, **Niwa**, gw. *Niwa*⁹, **Pastwowe**, gw. *Pastfove*¹⁰, **Przegon**, gw. *Pšegůn*¹¹, **Ciepny Dukt**, gw. *Ćepany Dukt*¹², **Sypanka**, gw. *Sypaňka*¹³, **Delówka**, gw. *Delůfka*¹⁴, **Sporna Miedza**, gw. *Sporno Mjeza*¹⁵, **Przydatek**, gw. *Pšydatek*¹⁶, **Młynówka**, gw. *Můynůfka*¹⁷. I tak na przykład **Kacze Łąki**, gw. *Kače Źůňki* to obiekt w Pile Drugiej, na którym kiedyś hodowano kaczki, por.

na Źůňka: xodovali kački | dužo byu tyx kačeđ i můvil'i luže | že jo jęstym s Kačyy Źůňk.

Z kolei **Łazy**, gw. *Źazy* – jak podaje jeden z respondentów – *to pastfiska ogůlne | pašli tam byduo*. Inny mikrotoponim, **Owsiska**, gw. *Ofsiska* desygnuje obiekt, na którym *kjeđyđ vjyncyj uofsa sól'i | uovjes tam byu*. **Przegon**, gw. *Pšegůn* to nazwa drogi, którą kiedyś przeganiano bydło, por.

oł Šosy Čxstoxoskiđ do Kaleji || tam je- stary duży dũg gũymboKi na tyj drůže || pjay brałi tam ja- kośćcũ budovali || provažali tam dovnij byduo || navet še na drože pasaũo.

Wiejska droga, która powstała z rozrzucanej faszyny z kamieniami, to z kolei **Ciepny Dukt**, gw. *Ćepany Dukt*, por.

⁶ Por. ap. gw. *łazy* ‘pastwiska’ [SGP III 69].

⁷ Por. ap. gw. *lug* 1. ‘bagno, mokradło’; 2. ‘łąka, pastwisko’ [SEJPSI V 298–299].

⁸ Por. ap. gw. *owsisko* ‘pole, na którym rósł owies’ [SGP III 490].

⁹ Por. ap. gw. *niwa* ‘ziemia uprawna, pole, rola, łan’ [SEJPBo 365].

¹⁰ Por. ap. gw. *pastwa* ‘pastwisko’ [MSGP 185].

¹¹ Por. ap. gw. *przegon* ‘droga, którą przeganiano bydło’ [SGP IV 373].

¹² Por. ap. gw. *ciepać* ‘lekkko lub niedbale coś upuszczać, rozrzucać, wyrzucać gdzieś, wrzucać do czegoś; odrzucać od siebie’ [SGP PAN IV 342–343]; por. ap. gw. *dukt* ‘prosta droga leśna powstała przez wyrąbanie drzew; przecinka’ [SGP PAN VI 454].

¹³ Por. ap. gw. *sypać*.

¹⁴ Por. ap. gw. *dyl* ‘gruba deska lub belka przerzucona przez strumień; kładka’ [SGP PAN VII 74–75].

¹⁵ Por. ap. gw. *sporny*; por. ap. gw. *miedza* ‘granica między polami’ [SEJPBo 323].

¹⁶ Por. ap. gw. *przydatek* ‘dodatek’ [SGP IV 412].

¹⁷ Por. ap. gw. *młyn*.

Čepany Dugd vvašnefty Čebůni || teryny mokre i drůga zosaŭa vzmocňũno | fašynũm obzucũno | stũnt tyn Čepany Dukt || vzmocňnyne fašynũm kamjynami.

Przydatek, gw. *Pšydatek* to dodatkowe nadziały łak lub pól dla mieszkańców wsi, por.:

Vrynčyca Vjelko mo pšydatki f postaci uũnk pšy Pšykopax || to tam vvašne sũm takje dodatki.

Obraz *starego* przywodzą również na pamięć nazwy eksponujące historyczne stosunki prawno-własnościowe, np.: **Dworskie**, gw. *Dvorskije*, **Pańskie Pole**, gw. *Pajskije Pole*, **Pańskie**, gw. *Pajskije*, **Pańszczyzna**, gw. *Pajščyżna*. Świadczą o tym informacje uzyskane od respondentów. Mikrotoponim **Dworskie**, gw. *Dvorskije* określa desygnaty należące w przeszłości do dworu, por,

Kalej žel'iuu se na Podlašakův i Dvožakůf || to pola dvorskije | bo to do dvoru naležaũo || po vojũne zosaũo to poželũne | čxžž zosaũa o-dano na škoue | rymize.

Podobny charakter ma nazwa terenowa **Pańskie Pole**, gw. *Pajskije Pole*, o czym świadczą wypowiedzi informatorów, por.

od ulicy Šynkjevicia aš po sam las | pole ktũre naležaũo do majũntku || dvũr byũ tu že obecne bloki a ofčarňa tutej že ošrodeg zdrovũa || upravũano xhjel tam že bojisko sportove.

Wyznacznikiem *nowego* są z kolei mikrotoponimy, które rejestrują przemiany cywilizacyjno-kulturowe, por.: **Asfaltówka**, gw. *Asfaltũfka*, **Telefonka**, gw. *Telefũnka*, **Truskolaska Szos**, gw. *Truskolasko Šos*, **Drogi Traktowe**, gw. *Drůgi Traktove*, **Szos Częstochowski**, gw. *Šos Čystoxoski*, **Ulica Rozpusty**, gw. *Ulica Rospusty*, **Ulica Špiocha**, gw. *Ulica Špũoxa*, **Koło Przekaznika**, gw. *Kouo Pšekažnika*, **Lasek koło Vivy**, gw. *Lose kouo Vivy*. I tak na przykład **Telefonka**, gw. *Telefũnka* – jak podaje respondent – *to drůga z Iacizg na Kamiũskũo || puynũea pod nũm kũedy seć telefũnično*. **Drogi Traktowe**, gw. *Drůgi Traktove* to nowoczesne trakty komunikacyjne, por.

ta co na B' iezyn provaži | na traše Puščev B' iezyn | to tako normalno drůga utfaržũno | novočesno.

Z kolei metaforyczna nazwa **Ulica Rozpusty**, gw. *Ulica Rospusty* przywodzi na pamięć obraz współczesnych zachowań młodych mieszkańców wsi, które nie są akceptowane przez najstarszych członków wiejskich mikrowspólnot, por. *tam pšy dyskotece se provažajũm i caũũũm || a iağ im se xce to idũm v las*. **Ulica Špiocha**, gw. *Ulica Špũoxa* to nazwa drogi polnej, przy której często można spotkać jednego z mieszkańców wsi, który nadużywa alkoholu, por. *iağ vypũie mamrota to tam uũn špi*. **Koło Przekaznika**, gw. *Kouo Pšekažnika* to określenie jednego z pól w Klepaczce, które mieści się obok nowoczesnego masztu radiowo-telewizyjnego, por.

pole kouo pšekažnika || mogũm je upravũaž ale iağ se co s pšekažnikym staũe to na to pole mogũm vjexac samoxodaũ i uprawy žniščyc | pšekažniğ radjovotelevizyjny.

Inna nazwa terenowa, **Lasek koło Vivy**, gw. *Lose· kouo Vivy* przywodzi na pamięć obraz lasu zlokalizowanego w pobliżu nowoczesnej dyskoteki w Truskolasach, do której przyjeżdża młodzież nawet z pobliskiej Częstochowy, por. *to ijes tyn la· zaro pšy Vívje pšy dyskotece*. Jak wynika z omówionych wcześniej przykładów, w świadomości współczesnych mieszkańców badanego regionu *stare* kojarzy się przede wszystkim z dawnym obrazem wsi. Wypowiedzi respondentów uwypuklają, że niewątpliwie taki charakter mają mikrotoponimy, które upamiętniają obraz dawnych stosunków prawnowłasnościowych. Ponadto obraz *starego* tworzą również nazwy motywowane hodowlą zwierząt, dawnymi budynkami, wartością gruntów i ich uprawą. Z kolei *nowe* to przede wszystkim to, co eksponuje przemiany kulturowe polskiej wsi, np. technicyzacja, zmiany obyczajów.

W świadomości mieszkańców badanego obszaru wyznacznikiem *starego* są również nazwy, które w ich polszczyźnie mówionej funkcjonują wyłącznie jako jednostki o charakterze typowo onomastycznym. Nazwy te oznaczają, ale już nie znaczą. Dla współczesnych mieszkańców wsi ich warstwa semantyczna nie jest czytelna, por.

no bo to tak še mŭvi | to tag z davjen davna luže mŭvĩum || ijo ne vjym skũn· to | to ta· gadał· i ijo tyš tag mŭvje.

Do tej grupy określić można zaklasyfikować następujące mikrotoponimy, por.: **Dukt Konotkowy**, gw. *Dukt Konotkovy* (droga leśna między Grodziskiem a Pierzchnem), **Grzmiele**, gw. *Gžmjele* (łąka w Hutce), **Kocinice**, gw. *Koćinice* (pole/teren na granicy Borowego i Wręczyca Wielkiej), **Lelica**, gw. *Lełica* (las we Wręczyca Wielkiej), **Mudzyń**, gw. *Mużyń* (łąka w Borowem), **Motyłka**, gw. *Motyłka* (dół w Borowem), **Na Brusie**, gw. *Na Bruše* (pole w Hutce), **Pendoly**, gw. *Pendouy* (doły we Wręczyca Wielkiej), **Zelichy**, gw. *Zelixy* (łąki w Kulejach). W tym wypadku podstawy onomazjologiczne nazw należy zaliczyć do leksyki dyferencyjnej, która ze względu na postępujące przemiany językowo-kulturowe nie jest już czytelna dla mieszkańców badanej mikrowspólnoty. Nawet *dane przyjęzykowe* [zob. Bartmiński 2009: 14] uzyskane metodą fokusową [zob. np. Lisek-Michalska, Daniłowicz, red. 2007] nie są w stanie pomóc przy ustalaniu motywacji semantycznej mikrotoponimów.

Oprócz omówionych wcześniej wykładników leksykalnych funkcjonują również w mikrotoponimii pośrednie wskaźniki gramatyczne, które sygnalizują znaczenie temporalne. Są to przede wszystkim wykładniki *starego*. Do nich należy zaliczyć formant *-isko*, który – jak twierdzą m.in. Renata Grzegorzyczkowa [1979: 49] i Bogusław Kreja [1975: 71]¹⁸ – wskazuje na miejsca, na których coś było. W zgromadzonym materiale badawczym do tego typu nazw należy zaliczyć: **Młynisko**, gw. *Muynisko*, **Owsiska**, gw. *Ofsiska*, **Łąka na Owsiskach**, gw. *Uŭnka na Ofsiskax*, **Pola na Stawisku**, gw. *Pola na Stavĩsku*, **Porębisko**,

¹⁸ Szczegółowo genezę, funkcję i geografę tego formantu omawia Alina Kowalska [2011: 20–34].

gw. *Porymbisko*, **Stawiska**, gw. *Staviska*. I tak na przykład **Łąka na Owsiskach**, gw. *Ūŕŕjka na Ofśiskax* to nazwa obiektu terenowego we Wręczycy Wielkiej, na którym kiedyś rósł owies, por. *to od vjelkiguo ofsa | co tam byu*. Z kolei **Stawiska**, gw. *Staviska* to łąka, na miejscu której w przeszłości znajdowały się stawy, por. *no i potem byuy te Staviska | staviska to tam byuy stavy || teros to juš fšyso pozarastane | xodovali tam ryby pevno*.

Inny mikrotoponim, **Porębisko**, gw. *Porymbisko* to miejsce po wykarczowanym lesie, por.

Porymbisko to byu laž i pole | pole byuo | zaros Praski byu pšy tym leše || vyćinane ževa byuy | provda | do wysego i fiedy pofstaua s tego co | porymba || ževa mušauy być pośćinane || ia caue żyće v leše spyňžiuam to vjym.

W zgromadzonym materiale badawczym dużą produktywnością odznaczają się również nazwy z sufiksem *-owizna*, które – jak pisze Kowalska [2011: 64] – są charakterystyczne dla staropolszczyzny. Badacze traktują je jako nazwy spadków. Do tej grupy określić można zaliczyć następujące mikrotoponimy: **Cichoniowizna**, gw. *Ćichońovizna*, **Dymarczykowizna**, gw. *Dymarčykovizna*, **Kmieciovizna**, gw. *Kmjećovizna*, **Kochrowizna**, gw. *Koxrovizna*, **Parkitnowizna**, gw. *Parķitnovizna*, **Frydowizna**, gw. *Frydovizna*, **Czapowizna**, gw. *Copovizna*, **Kowalowizna**, gw. *Kovalovizna*. W świadomości mieszkańców badanego obszaru obiekty desygnowane przez wymienione powyżej nazwy funkcjonują jako te, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie. Potwierdzają to informacje uzyskane od respondentów, np.

a na pšykuā: tu jag Dymarčyki to na to pole muvil'i Dymarčykovizna | ne || do ty pory muvjuam || uñni juž ne žyjuam ale Dymarčykovizna zостауа.

Ponadto do nieco archaicznych struktur nazewniczych są również obecnie zaliczane nazwy przyimkowe [por. Myszką 2016: 403], np.: **Ku Lasowi**, gw. *Ku Lasovi*, **Pod Dębami na Uwrociu**, gw. *Po Dymbami na Uvroću*, **Pod Szosą**, gw. *Pot Šosum*, **U Szosy**, gw. *U Šosy*, **Na Jeziorkach**, gw. *Na Ježorkax*, **Bez Las**, gw. *Bez Las*.

Głównym celem niniejszego artykułu była próba prezentacji tego, w jaki sposób opozycja *stare – nowe* realizuje się w mikrotoponimach. W analizie materiału badawczego odwołano się nie tylko do wykładników leksykalnych, ale również do świadomości mieszkańców badanej gminy i budowy formalnej nazw. W mikrotoponimach mamy do czynienia z dwoma aspektami *starego* i *nowego*: temporalnym i wartościującym [por. Myszką 2016: 404]. Na podstawie zgromadzonego materiału egzemplifikacyjnego można stwierdzić, że *stare* dla mieszkańców wsi to takie, które kojarzy im się głównie z dawnym (nawet historycznym), tradycyjnym, rolniczym obrazem mikrowspólnoty. Z kolei *nowe* jest charakterystyczne dla przemian kulturowych obszarów wiejskich i związanych z nimi technicyzacją oraz zmianą

obyczajów. Z wypowiedzi najstarszych mieszkańców wsi wynika, że *stare* jest zazwyczaj wartościowane pozytywnie, ponieważ łączy się z tym, co znane od pokoleń. *Nowe* z kolei wprowadza zmiany w strukturze wiejskiego mikroświata, które nie zyskały jeszcze pełnej akceptacji ze strony najstarszych członków wiejskich mikrowspólnot, ale cieszą się dużym zainteresowaniem wśród ludzi młodych. W tym wypadku *stare* jest uosobieniem *swojego*, a *nowe* – *obcego* [Myszka 2016: 404]. Zdaniem H. Pelcovej [2008: 516] warto pamiętać o tym, że obecnie na polskiej wsi „przeszłość i współczesność przenikają się i uzupełniają, stanowiąc przy tym nierozdzielalną całość, nadającą ton egzystencji wiejskiej”. Bezustanne ścieranie się starego i nowego rejestruje również nazewnictwo terenowe, co w pełni odzwierciedla mikrotoponimia gminy Wręczyca Wielka w powiecie kłobuckim.

Bibliografia

- Bartmiński J., 2009, *Językowe podstawy obrazu świata*, Lublin.
- Bieñkowska D., Umińska-Tytoń E., 2012, *Nazewnictwo miejskie Łodzi*, Łódź.
- Gołębiowska T., 1964, *Terenowe nazwy orawskie*, Kraków.
- Grzegorzczak R., 1979, *Zarys słowotwórstwa polskiego. Słowotwórstwo opisowe*, Warszawa.
- Handke K., 2011, *Dzieje Warszawy nazwami pisane*, Warszawa.
- Jelonek T., 2013, *Truskolasy. Dzieje wsi, jej tradycje oraz zabytki kościoła parafialnego pw. św. Mikołaja*, Wręczyca Wielka.
- Jelonek T., 2017, *Językowo-kulturowy obraz wsi i jej mieszkańców utrwalony w mikrotoponimach (na przykładzie nazw terenowych gminy Wręczyca Wielka w powiecie kłobuckim)*, maszynopis, rozprawa doktorska dostępna w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Kall Z. (red.), 2008, *Historia szkoły w Węglowicach 1808–2008*, Węglowice.
- Kała E., Kędziora M., Żerdzińska K., 2007, *Gmina Wręczyca Wielka*, Wręczyca Wielka.
- Kornaszewski M., 1983, *Nazwy zestawione w dolnośląskiej mikrotoponimii powiatu chaciebskiego*, Poznań.
- Kowalska A., 2011, *Apelatywne nazwy miejsc w dialektach polskich. Derywacja sufiksalna*, Poznań.
- Kreja B., 1975, *Słowotwórstwo nazw miejsca we współczesnym języku polskim*, „Gdańskie Studia Językoznawcze” I, s. 63–98.
- Krzywicki T., 2007, *Odległa i nieodległa przeszłość mojej małej ojczyzny – rodzinnej miejscowości. Kalej–Szarlejka. Gmina Wręczyca Wielka, Kalej–Szarlejka*.
- Kurek H., 1979, *Zasady zapisu tekstów języka mówionego mieszkańców Krakowa* [w:] *Wybór tekstów języka mówionego mieszkańców Krakowa*, red. B. Dunaj, Kraków, s. 15–16.
- Lisek-Michalska J., Daniłowicz P. (red.), 2007, *Zogniskowany wywiad grupowy. Studia nad metodą*, Łódź.
- Lubaś W., 1963, *Nazwy terenowe powiatów jasielskiego i krośnieńskiego*, cz. 1, „Onomastica”, nr 8, s. 195–236.
- Mrózek R., 1990, *System mikrotoponimiczny Śląska Cieszyńskiego XVIII wieku*, Katowice.
- Mrózek R., 2016, *Sfera onimiczna języka i jej właściwości kategoriajno-funkcjonalne*, Kraków.
- MSGP, *Mały słownik gwar polskich*, 2009, red. J. Wronicz, Kraków.
- Myszka A., 2016, *Urbanonimia Rzeszowa. Językowo-kulturowy obraz miasta*, Rzeszów.
- Oronowicz-Kida E., 2014, *Oficjalne nazwy wiejskich ulic w województwie podkarpackim. Studium językowo-kulturowe*, Rzeszów.

- Pelcowa H., 1999, *Przeszłość w językowym obrazie świata współczesnej wsi* [w:] *Przeszłość w językowym obrazie świata*, red. A. Pajdzińska, P. Krzyżanowski, Lublin, s. 253–267.
- Pelcowa H., 2007, *Przeszłość jako wartość (na przykładzie wypowiedzi gwarowych)* [w:] *Człowiek wobec wyzwań współczesności. Upadek wartości czy walka o wartość?*, red. J. Mazur, A. Małyńska, K. Sobstyl, Lublin, s. 116–127.
- Pelcowa H., 2008, *Stare i nowe w języku polskiej wsi* [w:] *Tradycja a nowoczesność. Materiały z konferencji 14–16 maja 2007 r.*, red. E. Woźniak, Łódź, s. 507–516.
- Pelcowa H., 2009, *Trwanie i przemijanie w języku i obyczajowości wiejskiej* [w:] *Tradycja w tekstach kultury*, red. J. Adamowski, J. Styk, Lublin, s. 89–100.
- Pelcowa H., 2016, *Tendencje globalizacyjne w języku i kulturze a koncepcja małych ojczyzn* [w:] *Globalizacja a przemiany języków słowiańskich*, red. H. Kurek, M. Święcicka, M. Peplińska, Bydgoszcz, s. 89–100.
- Pilecka L., Roszak B., Wrzesiński S., 2008, *Truskołasy dawniej i dziś*, Truskołasy.
- Rzetelska-Feleszko E., 1993, *Nazwy geograficzne* [w:] *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. 2: *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin, s. 403–421.
- SEJPBo, Boryś W., 2005, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków.
- SEJPSI, Sławski F., 1952–1982, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, t. I–V, Kraków.
- SGP PAN, *Słownik gwar polskich, 1977–2018, Źródła* i t. I, red. M. Karaś, J. Reichan, t. II–V, red. J. Reichan, S. Urbańczyk, t. VI, red. J. Okoniowa, J. Reichan, t. VII–IX, red. J. Okoniowa, J. Reichan, B. Grabka, z. 29, red. B. Grabka, R. Kucharzyk, J. Okoniowa, J. Reichan, od z. 30, red. B. Grabka, R. Kucharzyk, z. 1, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, od z. 2 Łódź, t. III, Wrocław–Warszawa–Kraków, od t. IV Kraków.
- SGP, *Słownik gwar polskich, 1900–1911*, red. J. Karłowicz, t. I–VI, Kraków.
- Urbańczyk S., 1978, *Mikrotoponimia* [w:] *Encyklopedia wiedzy o języku polskim*, red. S. Urbańczyk, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, s. 192.

OLD AND NEW IN MICROTOPYNYMY

Summary

The main purpose of this article is the attempt of presenting chronological *old-new* opposition of the microtoponyms (geographical names).

The inquiring sight, collected from 2011 to 2018 during informal utterances of the oldest and the middle generation of inhabitants of the area of Wręczyca Wielka, contains the names of different physiographic objects', e. g. fields, meadows, forests, paths. The analysis contains also justifications of the microtoponyms. The linguistic material was collected in the area near Kłobuck in the north of Silesian Province. The language of inhabitants of this region belongs to Małopolska dialect.

The author inquires the problem on the strength of analysis the groups of microtoponyms: 1) names with *old* and *new* lexems, 2) terms of physiographic objects' connected with the former and contemporary village image, 3) geographical names with illegible semantic motivation, 4) microtoponyms with *-isko* and *-owizna* suffixes. On the strength of analysis, the author claims that microtoponyms include two aspects of *old* and *new*. To the oldest inhabitants *old* is connected with the former image of community and it is conceived in a positive way. *New* changes the structure of village and it is not completely accepted by the oldest generation but it is accepted by the youngest inhabitants.

Key words: old-new opposition, geographical name, microtoponym, linguistic image of the world, the cultural onomastica